

Rıfat Ilgaz'ın Şeker Kutusu Öyküsünün Metnin Büyük Ölçekli Yapısı Bakımından (Bağdaşıklık) Değerlendirilmesi

Ayşe YILMAZ

International Burch University, Bosnia and Herzegovina

Mustafa ARSLAN

Prof. Dr., International Burch University, Bosnia and Herzegovina

Özet: Rıfat Ilgaz'ın edebiyat anlayışı, özellikle toplumsal eleştiriyi gündelik yaşam ayrıntılarıyla birleştirmesi bakımından Türk edebiyatında özgün bir konuma sahiptir. Bu çalışmada, yazarın *Şeker Kutusu* adlı öyküsü metin dilbilimi çerçevesinde, özellikle bağdaşıklık düzlemi temelinde ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, metindilbilimsel bir bakış açısıyla *Şeker Kutusu* hikâyesinin yapısal bütünlüğünü incelemek ve bağdaşıklık öğelerinin işleyişini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmış; metin analizi aracılığıyla anlatının anlam boyutundaki örüntüleri ortaya çıkarılmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, şeker kutusunun elden ele geçerken taşıdığı anlamın dönüşmesiyle birlikte statü, aidiyet ve samimiyet gibi kavramların sorgulandığı görülmüştür. Öykü, hediyelerin araçsallaştığı, ilişkilerin yüzeyselleştiği bir toplumsal yapıya dair eleştirel bir bakış sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem metin çözümlemesine katkı sunmakta, hem de edebi metinlerin sosyokültürel çözümlemelere kaynaklık edebileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: *Bağdaşıklık, Bayram, Rıfat Ilgaz, Şeker Kutusu*

Giriş

Yazılı metinler, yalnızca harflerin yan yana gelerek anlamlı birimler oluşturmaktan ibaret değildir; aynı zamanda kültürel bir olgu olarak, konuşulan dilin taşıyıcısı ve anlamın yapılandırıcısı konumundadır. XX. yüzyıldan itibaren yazılı metinler, salt bir iletişim aracı olarak değerlendirilmenin ötesine geçmiş; çok yönlü bir inceleme alanı hâline gelmiştir. Bu çerçevede, metinlerin yapısal, anlamsal ve işlevsel özelliklerini odağa alan “metinsellik” kavramı öne çıkmış ve metin çözümlemelerinde temel bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.

Metindilbilim, bu yaklaşım doğrultusunda, dilin sadece cümle düzeyinde değil, daha büyük yapılar üzerinden de anlam oluşturduğunu savunur. Yılmaz (2021)'a göre, metindilbilimin kurucu isimlerinden olan Amerikalı bilgin, dilsel birimin ötesinde metinsel yapılar üzerinde durarak bu alanın kuramsal zeminini atmıştır. Hartmann, Weinrich, Petöfi, Van Dijk, De Beaugrande ve Dressler gibi araştırmacılar da metindilbilimin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Bu bağlamda metnin oluşumuna ilişkin olarak Aksan (2006), sözcelerin tek başına ya da bir araya gelerek metni meydana getirdiğini ve bu sürecin dilbilgisel ile mantıksal bağlarla sağlandığını ifade etmektedir.

Bununla birlikte, Türkçede yapılan metin çözümlemeleri çoğunlukla kuramsal düzeyde kalmakta; özgün edebî metinlerin özellikle bağdaşıklık temelinde sistematik olarak incelendiği çalışma sayısı oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, bağdaşıklık kuramının edebî metinlere uygulanması, hem metindilbilimi alanına hem de edebiyat incelemelerine önemli katkılar sunma potansiyeli taşımaktadır.

Toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışı çerçevesinde eserler kaleme alan Rıfat Ilgaz, sanatını şu sözlerle tanımlar: “1940’lardan beri belli bir sanat anlayışını sürdürüyorum: Toplumcu gerçekçilik. Mizah anlayışım da buna bağlıdır. Kendimden söz açsam bile çevremi ön plana alırım. Hep çevreyle ilgiliyimdir. Çevremdeki insanları -sorunlarıyla birlikte- tanımak isterim. Onların çelişkisini, yaşam güçlerini, umutlarını, tasarılarını yansıtmaya çalışırım...” (akt. Cuyan, 2022, s. 44).

Bu anlayışın izlerini taşıyan *Şeker Kutusu* adlı öykü, gündelik yaşamda sıradan kabul edilen bir nesnenin etrafında çok katmanlı bir anlatı yapısı kurar. Öyküde, şeker kutusunun farklı kişiler arasında dolaşmasıyla hem nesnenin anlamı dönüşmekte hem de karakterler arası ilişkiler farklı toplumsal bağlamlarla yeniden biçimlenmektedir. Bu çok katmanlı yapı, yalnızca içerik bakımından değil; biçimsel ve anlamsal düzeyde bağdaşıklık unsurlarının örüntülenmesi açısından da dikkat çekicidir. Dolayısıyla, bu öykünün bağdaşıklık temelinde çözümlenmesi, hem Ilgaz’ın anlatı yapısını daha derinlikli biçimde ortaya koyacak hem de metindilbilim açısından özgün katkılar sağlayacaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, Rıfat Ilgaz’a ait *Şeker Kutusu* adlı öyküyü metindilbilimi bağlamında ele alarak, eserdeki bağdaşıklık öğelerini çözümlmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın kuramsal zemini, Halliday ve Hasan (1976) tarafından geliştirilen bağdaşıklık kuramına dayandırılmıştır. Bu çerçevede, öyküde yer alan tekrar unsurları, gönderim öğeleri, bağlaç kullanımları ve anlam ilişkileri gibi dilbilimsel yapıların, metnin bütünlüğü içerisindeki işlevleri ile okuyucuda oluşturduğu anlam birliğine katkıları incelenmiştir. Ayrıca çalışmada, söz konusu bağdaşıklık öğelerinin anlatının iç yapısını nasıl yapılandırdığı ve bu dilsel örüntülerin Rıfat Ilgaz’ın öyküsel anlatımına nasıl yansıdığı da ortaya konulmuştur.

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi esas alınmış ve çözümleme süreci, betimsel değil, derinlemesine bir yorumlamaya dayandırılmıştır. Veri toplama aşamasında, *Şeker Kutusu* adlı öykü, dilsel bağdaşıklık öğelerine göre yapısal olarak parçalara ayrılmış; bu öğeler içerik çözümlemesi tekniğiyle kategorilere ayrılarak sistematik biçimde sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş; böylece anlatının bütününde anlam inşasına katkı sağlayan dilsel örüntüler gün yüzüne çıkarılmıştır. Çalışmada bağımsız değişken olarak öyküde yer alan bağdaşıklık araçları (örneğin yinelemeler, göndergeler), bağımlı değişken olarak ise anlatının kurduğu anlam bütünlüğü ele alınmıştır. Bu çerçevede, metnin derin yapısında örülen dilsel ağın, öykünün düşünsel ve duygusal akışını nasıl biçimlendirdiği ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Türk edebiyatında 1940 sonrası toplumcu gerçekçi akımın etkisiyle şekillenen kısa hikâye türü oluşturmaktadır. Söz konusu dönem, özellikle birey-toplum ilişkilerinin, sınıfsal farkların ve gündelik yaşamın yalın ama derinlikli bir dille ele alındığı edebî örneklerle dikkat çeker. Bu çerçevede, Rıfat Ilgaz’ın eserleri, hem içerik hem de biçim bakımından dönemin ruhunu yansıtan önemli metinler arasında yer almaktadır. Yazarın hikâyeleri, dili

sadeleştirme çabasıyla halkla kurduğu doğrudan bağın yanı sıra, ele aldığı toplumsal meselelerle de özgün bir anlatı evreni sunar.

Araştırmanın örnekleme, Rıfat Ilgaz'ın *Şeker Kutusu* adlı kısa hikâyesiyle sınırlandırılmıştır. Bu metin, yazarın hem dilsel bağdaşıklık öğelerini ustalıkla kullandığı hem de anlatı yapısını güçlü biçimde kurduğu dikkat çekici örneklerden biridir. Örneklem seçimi, nitel araştırmalarda sıkça başvurulanan amaçlı örnekleme yöntemine dayanarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem doğrultusunda, çalışmanın amacına uygun olarak, içerdiği dilsel ve anlamsal yapıların belirginliği, bağdaşıklık unsurlarının çeşitliliği ve Rıfat Ilgaz'ın genel anlatı estetiğini temsil etme potansiyeli yüksek olan bir hikâye seçilmiştir. *Şeker Kutusu*, hem yapısal çözümlemelere imkân tanıyan açık bir anlatı örgüsüne sahip olması hem de yazarın toplumcu duyarlılığını dile getiriş biçimi açısından nitelikli bir inceleme materyali olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada kullanılan veri toplama yöntemi doküman incelemesidir. “Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir” (Kıral, 2020, s.173). Çalışma kapsamında, Rıfat Ilgaz'ın *Şeker Kutusu* adlı kısa hikâyesi, Halliday ve Hasan'ın (1976) geliştirmiş olduğu bağdaşıklık kuramı temel alınarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, öykü metni birincil veri kaynağı olarak ele alınmış; içerikte yer alan yinelemeler, göndermeler, bağlayıcı ifadeler ile metin içi anlam ilişkileri yapılandırılmış bir çözümleme formuna dayalı olarak sistematik şekilde tespit edilmiştir. Bu yöntem, hikâyenin iç tutarlılığını sağlayan dilsel öğelerin ayrıntılı biçimde ortaya çıkarılmasına olanak tanımış ve çalışmanın güvenilirlik ile geçerlilik boyutlarına katkı sağlamıştır.

Metin çözümlemesi sürecinde, büyük ölçekli yapısal unsurlar da dikkate alınarak çok katmanlı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, işlevsel yapı, başlıkla metin ilişkisi, ana izlek, tematik kelimeler, ana düşünceyi yansıtan cümleler, içerik haritası, konu geçişlerini belirleyen ifadeler, anlatım tarzı, sonuçlayıcı yargılar ve metin sonrası yansımaları içeren on bir temel ölçüte göre değerlendirme yapılmıştır. *Şeker Kutusu*, yalnızca bir kurgu metin olarak değil, aynı zamanda toplumsal duyarlılığı ve dilsel becerisiyle anlam örüntüsü güçlü bir anlatı olarak bu çözümleme çerçevesinde ele alınmıştır.

Verilerin çözümlemesi, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yaklaşımıyla yürütülmüştür. *Şeker Kutusu* adlı öykü üzerinde gerçekleştirilen analizler, metin içerisinde yer alan bağdaşıklık öğelerinin tematik düzeyde sınıflandırılması ve anlam düzlemindeki işlevlerinin yorumlanmasına dayanmıştır. Her bir bağdaşıklık ögesi; metindeki konumuna, işlevsel değerine ve bütünsel yapıya katkısına göre değerlendirilmiştir.

Bulgu ve Yorumlar

İşlev

Şeker Kutusu adlı öykü, bağdaşıklık unsurları açısından işlevsel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, metnin okuyucu üzerindeki iletişimsel ve eleştirel etkileri daha belirgin hâle gelmektedir. Hikâye, yalnızca bir olay örgüsü

sunmakla kalmaz, aynı zamanda okuyucuya eleştirel bir bakış açısı kazandırmayı da amaçlar. Günay (2013)’a göre yazarlar, eserleri aracılığıyla belirli bir etki yaratmayı hedefler ve okuyucuyu dengesizliğe iterken her zaman belirli bir niyet taşırlar.

Hikâyenin anlatı işlevi, ana karakter Ali Yılmaz’ın şeker kutusu almasıyla başlayan olay örgüsünde, karakterlerin diyalogları aracılığıyla bayram gelenekleri, toplumsal ilişkiler ve hediyein sembolik anlamının okuyucuya aktarılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Olaylar arasındaki bağlar anlatının anlaşılabilirliğini güçlendirirken, yazar, metnin iletişimsel yönünü toplumsal eleştiri ve bireyler arası ilişkiler üzerine düşündürücü bir çerçevede sunmaktadır.

Estetik İşlev: Karakterlerin duygu durumları, diyalogların doğallığı ve betimlemelerin canlılığı, hikâyeyi estetik açıdan güçlü kılmaktadır. Kutunun içindeki aynanın sembolik anlamı, bireylerin kendilerini ve toplumsal statülerini nasıl gördüklerini vurgulayan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Eleştirel İşlev: Hikâye boyunca vurgulanan bayram hediyesi olan şeker kutusu, toplumsal yapıyı ve insanların nesneleri statü göstergesi olarak nasıl değerlendirdiğini eleştirel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Kutunun elden ele dolaşması, hediyeleşmenin içtenlikten çok sosyal beklentilere dayandığını göstermektedir. Ilgaz’ın bu eleştirel yaklaşımı, okuyucunun geçmiş deneyimleri, dikkat seviyesi ve toplumsal algısına bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu bağlamda *Şeker Kutusu* hikâyesi, yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve sınıfsal farklılıkların eleştirisini içeren bağdaşıklık unsurlarıyla bir anlatı sunmaktadır.

Başlık

Hikâyede *Şeker Kutusu* başlığı, sadece bir nesne olmanın ötesine geçer ve ilişkilerdeki samimiyetsizlik, toplumsal değerler, statü, yüzeysel beklentiler ve bireysel arayışlar gibi bir dizi önemli temayı çağırıştırır. Bu başlık, hikâyenin ana teması olan toplumsal eleştiri ile bireysel beklentiler arasındaki güçlü bağdaşıklığı sağlamaktadır. Metnin içinde yer alan hediyeleşme alışkanlıkları, toplumun sosyal yapılarındaki dengesizlikleri ve yüzeysel değerleri gösterirken, başlık bu temayı güçlendirmektedir. Bu bağlamda, *Şeker Kutusu* başlığı, hikâyenin ana temasına uygun şekilde estetik ve anlamsal bağdaşıklığı sağlayarak güçlü bir odak noktası sunmaktadır.

Konu

Bağdaşıklığın önemli unsurlarından biri olan, konu bağlamında *Şeker Kutusu* hikayesinin konusu güçlü bir yapıya sahiptir. Hikâye, Ali Yılmaz’ın, nişanlısı Sevgi’ye bayramda hediye vermek için bir şeker kutusu almasıyla başlamaktadır. Başlangıçta, hediye sadece bayram geleneğini yerine getiren bir jest gibi görünse de, kutunun toplumda ne denli önemli ve değerli bir sembol haline geldiği hikâyede derinlemesine işlenmektedir. Hikâyede kutunun elden ele dolaşması, bireyler arası ilişkilerin ve sosyal yapının yüzeysel ve çıkar odaklı yönlerini gözler önüne sermektedir.

Anahtar Sözcükler

Rıfat Ilgaz’ın *Şeker Kutusu adlı* hikâyesinde bağdaşıklığın unsurlarından biri olan anahtar sözcükler öyküdeki ana temayı ve önemli noktaları etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Öyküde belirlenen anahtar sözcükler; “Ali, Sevgi, bayram, şeker, kutu, ziyaret, hediye” gibi kavramlar, eserin temel konusunu özetler mahiyettedir. Hikâyedeki ana unsurların daha rahat anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Anahtar kelimeler, hikayede ele alınan temalar ile direkt olarak ilişkilidir. Ali Yılmaz'ın aldığı hediye nişanlısı Sevgi'ye vermesi ve sonrasında süregelen bayram ziyaretlerinde şeker kutusunun el değiştirmesi olayları bu kelimeler etrafında şekillenir. Bu anahtar kelimeler, metnin anlamını derinleştirirken, hem hikayenin yapısına hem de yazarın vermek istediği mesajlara katkıda bulunarak bağdaşıklık ve tutarlılığı güçlendirir.

Ana Düşünce Tümcəsi

Öyküde yer alan ana düşünce; şeker kutusunun elden ele geçmesi, aslında hediyeleşmenin samimi bir eylem olmadığını, daha çok sosyal beklentilere dayandığını okuyucuya göstermektedir. Bu bağlamda ana düşünceyi yansıtan ifadenin “*Üvey de olsa kardeşinin yolladığı şeker!.. Kendi malın gibi ye!*” cümlesi olarak söylemek mümkündür. Bu cümle, toplumdaki yüzeysel değerleri ve insan ilişkilerinin çıkar ve beklentilere dayandığını eleştiren ana temayı özetler niteliktedir.

Yazar, hayattaki bazı insanların çıkarıcı ve bencil yönlerine dikkatleri çekerken, “*Kendi malın gibi ye!*” ifadesiyle toplumda yer edinmiş “*bedava sirke baldan tatlıdır*” atasözündeki gibi bir anlam ile ironi yapmaktadır. İnsanlar, bir şeyin değerini fark etmeyip sadece bedava olduğu için onu kabul etmektedirler. Bu da aslında daha derin ve anlamlı bir bağlantı kurmaktan kaçınmak anlamına gelmektedir. Bu durum, hikâyede bireyler arasındaki ilişkilerin yüzeysel ve çıkarıcı olmasına dair bir eleştiri sunmaktadır.

İçerik Şeması

Hikayede toplam 1271 kelime ve 133 cümle bulunmaktadır. Hikaye ana hatlarıyla üç kısma ayrılmaktadır. İlk kısımda, (12. - 23. cümleler) Ali Yılmaz'ın nişanlısına şeker kutusu ve çiçek alması, daha sonra bayram hediyelerini vermek için cesaretini toplaması ve hazırlıklarını tamamlaması ele alınmaktadır.

İkinci kısımda, (24. - 39.) cümlelerde karakter Ali Yılmaz'ın tüm cesaretini toplayıp, Sevgi'nin evine gitmesi, hediyelerini takdim etmesi ve ziyaret sırasındaki haleti ruhiyesi anlatılmaktadır. Cümlelerin anlam, zaman, konu, duygu ve anlatım bakımından bir bütünlük oluşturduğu; metin içi tutarlılığın ve anlam akışının başarıyla sağlandığı görülmektedir. Aynı zamanda Sevgi'nin kapısına gelişi ve içeri girişi serüvenini anlatan 24. - 25. - 26. - 27. cümlelerle zincirleme olay akışı başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

Üçüncü kısımda (35. - 39.) “*Çok oturmadi, kapıdan çıkarken rahat bir soluk almıştı*” cümlesi, Ali Yılmaz'ın görevini yerine getirmenin ve bayram ziyaretini tamamlamanın getirdiği rahatlama duygusunu yansıtmaktadır. “*Rahat bir soluk almak*”, “*yük kalkması*”, “*ödevin bitmesi*” gibi ifadeler, anlam düzeyinde birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan göndergelerle bağdaşıklık sağlar. Bağdaşıklık: Zaman bağlaçları (artık, sonra), duygusal bağ kuran eylemler (verdi, aldı, düşündü).

Dördüncü kısım (40. - 60.) cümleler Sevgi'nin Melahat Hanım'a kutu götürmesiyle başlayan bölümdür. Hediye el değiştirmeye başlaması gösterilmektedir. Burada toplumsal nezaket ve geleneksel hiyerarşi çerçevesinde bireylerin sosyal rollerine uygun davranışlar sergilemeleri ve üst konumdaki kişilere yönelik saygı temelli iletişim biçimlerinin

ön planda tutulduğu gözlemlenmektedir. Bağdaşıklık: Sözcüksel tekrar (bayram, kutu, el öpme), nedensellik bağlaçları (çünkü, ama). Bağdaşıklık düzeyi: Kutu üzerinden gelişen zincirleme bir anlatı yapısı oluşur.

Sonraki bölümlerde (61. - 88.) cümlelerde kutunun, Melahat Hanım'dan Hadiye Hanım'a, oradan da Naciye Hanım'a geçişi yer almaktadır. Hediyeenin elden ele geçişi yoluyla sınıfsal yapı ve ilişki ağlarını görünür kılmaktadır. Söylen olarak: Sosyal çıkarlar, bürokratik beklentiler, yapay duygular ön plana çıkmaktadır. Bağdaşıklık unsurları: Referans zincirleri (o, bu, kutu), eylem tekrarları (götürmek, vermek, almak) (89. - 104.) cümlelerde ise, şeker kutusu, Şenol'un eline geçer ve bu kez spor ve kariyer hedefleriyle ilişkilendirilmektedir. Bağdaşıklık: Zamir tekrarları (o, bu, sen), karşılaştırma unsurları. Son olarak (117.-133.) cümlelerin yer aldığı sonuç bölümünde şeker kutusu, başladığı yere geri döner ve Ali Yılmaz tarafından açılır. Öykü, nesnenin dolaşımıyla sosyal ilişkilerin çözümlemesini, toplumda yer alan sınıflar arası geçişi, beklentilerin çöküşünü, ironik bir şekilde sunmaktadır.

Konu Değişim Göstergesi Cümleler

1. cümle: “İndir!” dedi, “Ne kadar kutun varsa indir!” cümlesi hikâyenin başlangıcı olan cümledir. Ali Yılmaz'ın şeker kutusu hazırlığıyla hikaye açılır. 12. cümle olan “Gitti, karşıdaki koltuk meyhanesinden, ayak üstü iki tek votka çekti.” ile hediye alma sürecinden içsel hazırlık ve cesaret kazanma sürecine geçilmektedir. Hikâyedeki geçişlerin açık bir biçimde fark edilmesini sağlayan unsurlar konu değişimini ortaya koyan belirleyicilerdir. 24. cümle “Dokundu Sevgi'nin kapısındaki zile ... Ev, tıklım tıklım misafirdi, bir yılgınlık çöktü içine” cümlesiyle hediye alma sahnesinden Sevgi'nin evine geçilmektedir. Fiziksel mekân ve anlatı odağı değişir. 40.cümle olan “Sevgi, her bayram Melahat Hanım'ın elini öpmeden yapamazdı.” ile Ali Yılmaz'ın sahnesinden Sevgi'nin hikâyesine geçilir. Anlatıcı odağı ve karakter değişmektedir. 52. cümle “Tam kapısının önünde yakaladı Melahat Hanım...” Sevgi'nin Melahat Hanım'a kutuyu teslim etmesiyle karakter ve mekân yeniden değişir. 58. cümle “Müfettiş Cemal Beyler'e gidiyordu.” Melahat Hanım'ın üzerinden yeni bir karakter (Cemal Bey) ve yeni bir sosyal çevreye geçilmektedir. 76. cümle “Üvey ablasıydı Naciye Hanım, hemen arka sokakta oturdu.” cümlesiyle hediye kutusu Hadiye Hanım'dan Naciye Hanım'a geçer; karakter ve mekân yine değişir. 89. cümle “Şenol, yorgun argın gelmişti antrenmandan, pestili çıkmıştı.” Yeni bir karaktere (Şenol) geçilir; öyküde gençlik ve futbol teması belirginleşir. 104. cümle olan “Genç futbolcu çıkar çıkmaz, belediye meclisi üyesinin kızı Sevim, yapıştı kutuya...” Şeker kutusu bu kez Sevim'in eline geçer; karakter ve niyet değişimi başlar. 110. cümle “Kapıyı halası açmıştı.” cümlesiyle Sevim, kutuyu Ali'ye vermek ister ancak onun yerine halası karşılar; öyküde gerginlik artar. 117.cümle “Gece yarısına doğru, Ali Yılmaz, bulut gibi eve döndü.” Anlatı tekrar başladığı kişiye (Ali Yılmaz) döner. Döngüsel yapı tamamlanmaya başlar.

Biçim

Rıfat Ilgaz'ın *Şeker Kutusu* adlı öyküsü, yalın, duru ve yer yer ironik bir anlatım diliyle kaleme alınmıştır. Anlatım biçimi, metindilbilimi açısından değerlendirildiğinde, Halliday ve Hasan'ın (1976) bağdaşıklık kuramı doğrultusunda güçlü bir tutarlılık sergilemektedir. Öykü, üçüncü tekil şahıs anlatıcı bakış açısıyla kurgulanmış ve bu bakış açısı sayesinde hem olay akışı hem de karakterler arasındaki geçişler, okuyucunun dikkatini dağıtmadan sürdürülebilir hâle getirilmiştir.

Metnin biçemi; olayların iç içe geçmiş yapısını, şeker kutusunun dolaşımı etrafında dönen çok katmanlı anlatımı ve karakter geçişlerini doğal biçimde sunmasıyla dikkat çeker. Diyaloglar, karakterlerin sosyal konumlarını, niyetlerini ve ruh hâllerini yansıtan en önemli biçim unsurlarındandır. Özellikle günlük dilin, yerel deyişlerin ve doğrudan konuşma kalıplarının kullanımı, öykünün gerçekliğini pekiştirirken aynı zamanda anlatı içindeki bağdaşıklığı da destekler. Örneğin, “*Şıklığı dışarıdan belli olmasın!*”, “*Bizim başkana götüreceğim bunu!*”, “*Kıyak kutu!*” gibi ifadeler, karakterlerin sınıfsal duruşlarını ve toplumsal ilişkilerini yansıtan önemli göstergelerdir.

Yerel konuşma kalıplarının ve ironiye dayalı söylemlerin anlatıya yedirilmesi, metni didaktik bir yapıdan uzaklaştırarak daha çok gözlemci ve eleştirel bir biçime taşır. Karakterlerin kullandığı dil ve tekrarlanan ifadeler, metin boyunca hem anlam derinliğini artırmaktadır. Örneğin, kutunun birçok farklı karakter arasında dolaşması sırasında her bireyin nesneye yüklediği anlam değişirken, bu dönüşüm dilsel varyasyonlar aracılığıyla da yansıtılır. Anlatıcının zaman zaman içsel monologlara yer vermesi örneğin Ali Yılmaz’ın “*Bayramın ödevi bitti.*” düşüncesi gibi karakterlerin duygusal boyutlarını açığa çıkararak okuyucunun metinle duygusal bağ kurmasına olanak tanır. Ayrıca, hikâyede yer alan betimlemeler ve nesne merkezli anlatı (özellikle kutunun görünüşü ve içeriğine dair detaylar), biçim açısından nesnenin yalnızca fiziksel değil, toplumsal anlam taşıyan bir unsur olduğunu gösterir. Bu yönüyle, *Şeker Kutusu*, anlatım biçemi bakımından yalnızca bireysel duyguları değil, aynı zamanda sınıfsal farkları, yüzeysel ilişkileri ve toplumsal yozlaşmayı dolaylı yoldan eleştiren çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Özet

Rıfat Ilgaz’ın *Şeker Kutusu* adlı hikâyesi, toplumsal ilişkilerdeki çıkarıcılığı, yüzeyselliği ve içtenlikten yoksun insan ilişkilerini ironik bir biçimde eleştiren toplumsal gerçekçi bir anlatıdır. Öykü, Ali Yılmaz adlı genç bir adamın nişanlısı Sevgi’ye bayram vesilesiyle süslü ve dikkat çekici bir şeker kutusu hediye etmesiyle başlar. Ali Yılmaz’ın gösterişli ancak utangaç bir biçimde hazırladığı bu hediye, elden ele dolaşarak çeşitli karakterlere ulaşır. Sevgi, kutuyu eski öğretmeni Melahat Hanım’a götürür; Melahat Hanım kutuyu terfi beklentisiyle ziyaret edeceği müfettişe verir; müfettişin annesi Hadiye Hanım ise kutuyu kardeşine iletmek üzere yanına alır. Kutunun son durağı genç futbolcu Şenol olur, o da kutuyu kulüp başkanına çıkar sağlamak amacıyla sunar. Ancak olaylar döner dolaşır ve kutu, hikâyenin başındaki kişiye Ali Yılmaz’a geri döner.

Şeker kutusunun dolaştığı her durak, farklı bir toplumsal katmanı ve bireysel beklentiye temsil eder. Hediyeleşmenin, içtenlikten çok sosyal çıkar ve statü aracı hâline geldiği bu döngüsel yapı, nesne merkezli anlatı üzerinden bireylerin değer yargılarını sorgulayıcı bir zeminde yeniden üretir. Hikâyenin sonunda kutunun tekrar Ali Yılmaz’a ulaşması, anlatıya ironi katarak tüm karakterlerin davranışlarının sorgulanmasına neden olur. Kutunun artık sembolik anlamını yitirmesi ve yalnızca maddi yönüyle değerlendirilmesi, bireyler arası ilişkilerdeki yozlaşmayı görünür kılmaktadır. Bu yönüyle *Şeker Kutusu*, sade ancak çok katmanlı yapısıyla; çıkar ilişkilerine dayalı sosyal iletişim biçimlerini, sınıfsal farklılıkları ve görgü kurallarının içi boşaltılmış biçimlerini eleştirel bir bakışla sunmaktadır.

Sonuç Tümcəsi

İncelenen metnin sonuç cümlesi olan ve Ali Yılmaz’ın annesiyle kurduğu diyalog üzerinden aktarılan: “*Ye!*” dedi, “*Üvey de olsa kardeşinin yolladığı şeker!.. Kendi malın gibi ye!*” ifadesi, öykünün temel izleklerini özetleyen ve

metnin başıyla da anlatı düzeyinde bir köprü kuran önemli bir kapanış ifadesidir. Yazar, sıradan görünen bir hediye kutusunu elden ele dolaştırarak, toplumsal sınıf farklılıklarını, menfaat ilişkilerini ve samimiyetle şekilcilik arasındaki çelişkiyi görünür kılmakta; son cümlede ise bu çarkın içindeki bireyin farkındalığını okuyucuya düşündürmektedir.

Kutunun ilk sahibi olan Ali Yılmaz'ın, sonunda kendisine dönen bu nesneye yönelik alaycı ve üstünlük içeren bakışı, öykü boyunca sergilenen davranışların ve sosyal etkileşimlerin bireyler üzerindeki etkisini gözler önüne sererken; annenin sözleri, aile bağlarının ve aidiyetin pragmatik bir yaklaşımla nasıl yeniden tanımlandığını ortaya koymaktadır. Böylece yazar, hem kutunun yolculuğunu tamamlar hem de okuyucuyu, toplumsal değerlerin ne ölçüde dönüşüme uğradığını sorgulamaya davet eder.

İzlek

Ele alınan metindeki temel izlek, “gösterişin samimiyetin yerini alması ve insan ilişkilerinde içeriğin değil biçimin belirleyici olması” şeklinde tanımlanabilir. Bu izlek, bireyler arası iletişimde içtenliğin giderek zayıfladığı, toplumsal değerlerin ise şekilsel bir görünüm uğruna araçsallaştırıldığı bir durumu gözler önüne sermektedir. Hikâyede sıradan bir hediye kutusunun elden ele dolaşması, farklı sosyal grupların tutumlarını ve ilişkilerinde hâkim olan çıkar odaklı yapıyı temsil eden güçlü bir anlatı aracına dönüşmektedir.

Bu izlek, okuyucuya yalnızca bireylerin sahte zarafet ve görgü kurallarına sığınarak ilişkilerini sürdürdükleri bir dünyayı göstermekle kalmaz; aynı zamanda modern yaşamın yüzeyselliğini ve araçsal aklı da sorgulama fırsatı sunar. Ali Yılmaz'ın büyük özenle ve duygusal kaygıyla hazırladığı kutunun, başkaları tarafından kendi çıkarları doğrultusunda sürekli el değiştirmesi, yalnızca bireysel bir hayal kırıklığını değil, aynı zamanda insani değerlerin metalaştırılması gibi daha derin bir toplumsal eleştiriyi de içinde barındırır.

Yazar, bu izleği işlerken okura yalnızca “hediye nin kime ulaştığı” sorusunu değil, aynı zamanda “neden ulaştırıldığı” ve “neye dönüştüğü” sorularını da sordurur. Böylece metin, görünürde bir bayram ziyareti etrafında geliyor gibi görünse de, aslında samimiyet, aidiyet, çıkar, statü ve bireysel sorumluluk gibi temalar üzerinden davranışsal ve değer merkezli bir sorgulama ortamı sunar. Bu yönüyle *Şeker Kutusu*, okuru yalnızca bireysel tutumlar üzerine değil, aynı zamanda toplumda içtenliğin, samimiyetin giderek biçimsel nezaket anlayışıyla yer değiştirmesi sorununu da sorgulamaya yöneltmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Rıfat Ilgaz'ın *Şeker Kutusu* adlı hikâyesi, yalnızca anlatısal örgüsüyle değil, aynı zamanda dilsel bağdaşıklık unsurlarının işlevsel biçimde kullanılmasıyla da dikkat çeken bir metindir. Hikâyede kullanılan tekrarlar, geçiş unsurları, zamirler, bağlaçlar ve diyalog yapıları, anlatının bütünlüğünü sağlamakta ve okuyucunun metni anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır. Yazarın dil kullanımı ve metin organizasyonu konusundaki ustalığı, hem olay akışını doğal bir biçimde sunmakta hem de karakterler arası ilişkilerin çok katmanlı yapısını görünür kılmaktadır.

Hikâyenin anlatım biçimi döngüseldir: Başlangıçta Ali Yılmaz'ın satın aldığı kutu, birçok karakterin elinden geçerek sonunda yine Ali Yılmaz'a ulaşır. Bu döngüsel yapı, içerik seması açısından tutarlı bir çerçeve sunar ve metindeki olaylar, kişiler ve mekânlar arasında bağdaşıklık güçlendirir. Her bölümde anlatıya dâhil olan yeni karakter, kutuya kendi niyetini, beklentisini ya da hırsını yükleyerek hikâyenin toplumsal katmanlarını genişletir. Bu durum, konu değişim belirleyicilerinin ustalıklı yerleştirildiğini gösterir ve okuyucunun anlatının tematik sürekliliğini sürdürmesine yardımcı olur.

Özellikle kutunun “*hediye*” olma işlevinden çıkarak bir çıkar aracına dönüşmesi, hikâyenin ana izleğini belirlemektedir. Bu izlek, metnin yüzeyinde dolaşan olayların ardında, daha derin bir toplumsal eleştiriyi barındırır. Her karakterin kutuyla kurduğu ilişki, aslında onun değer anlayışını, toplumsal statüye bakışını ve başkalarıyla kurduğu iletişimin niteliğini yansıtır. Bu yönüyle, hikâye salt bir olay dizisi olmaktan çıkar, bireysel ve toplumsal değer sorgulamasına dönüşür.

Metinde kullanılan diyaloglar, tekrarlar ve içsel monologlar, bağdaşıklığın en güçlü öğelerindendir. “*Şıklığı dışarıdan belli olmasın*”, “*Bizim başkana götüreceğim bunu*”, “*Halacığım, nerde Ali Ağabeyim?*” gibi ifadeler, hem karakterlerin konuşma tarzını yansıtır hem de metin içi tekrarlarla anlatısal sürekliliği sağlar. Bu dilsel unsurlar, karakterlerin sosyal sınıf, statü ve niyet bakımından konumlarını da okuyucuya dolaylı biçimde iletir.

Öykünün son cümlesi olan “*Ye! dedi, Üvey de olsa kardeşinin yolladığı şeker... Kendi malın gibi ye!*” ifadesi, sade ancak çok katmanlı bir kapanıştır. Hem hikâyenin başına gönderme yaparak yapısal bir döngüyü tamamlar hem de kutunun geçirdiği anlam dönüşümünü ironik bir biçimde vurgular. Bu cümle, okuyucuya doğrudan bir mesaj vermektense, karakterlerin sözleri aracılığıyla toplumsal değerlerin nasıl yüzeyselleştiğini ve samimiyetin yerini biçimselliğe bıraktığını göstermektedir. Böylelikle sonuç cümlesi, metnin bağlamını tamamlayan, anlam derinliğini pekiştiren ve okuyucuda eleştirel farkındalık yaratmayı amaçlayan güçlü bir işlev üstlenir.

Şeker Kutusu, bireysel hediyeleşme eylemi üzerinden toplumsal çözülme, statü kaygısı, şekilcilik ve içtenliğin kaybı gibi temaları işlerken, bağdaşıklık düzleminde güçlü ve yapılandırılmış bir metin bütünlüğü sergiler. Bu yönüyle, Rıfat Ilgaz'ın yalnızca anlatı estetiğine değil, aynı zamanda metinlerarasılık, kültürel bağlam ve iletişimsel işlevlere de dikkat eden bir biçem kurduğu söylenebilir.

Öneriler

Rıfat Ilgaz'ın *Şeker Kutusu* adlı hikâyesi, toplumsal çözülme, yüzeysellik, içtenlikten uzaklaşma ve değerlerin araçsallaşması gibi temaları işlemesi bakımından, değerler eğitimi bağlamında ortaöğretim ve üniversite müfredatında kullanılabilecek niteliktedir. Hikâye, gösteriş ile samimiyet arasındaki gerilimli ilişkiyi merkezine alarak, birey-toplum bağlamında etik sorgulamalar yapılmasına imkân tanır.

Rıfat Ilgaz'ın sade ve ironik üslubu, anlatı çözümlemeleri, diyalog yazımı ve karakter analizi çalışmaları için edebi bir model olarak değerlendirilebilir. Özellikle nesne merkezli döngüsel yapı, anlatı tekniklerini öğretmek isteyen

eğitimciler için zengin bir örnek teşkil eder. Anlatıdaki kutunun dolaşımı üzerinden oluşturulan geçişler ve her karakterin bu nesneye yüklediği anlamlar, metinlerarası okuma ve çok katmanlı çözümleme etkinliklerinde kullanılabilir.

Hikâyede işlenen biçimsellik, çıkar ilişkileri, içi boşaltılmış nezaket formları ve sosyal statü arayışı gibi temalar, günümüz toplumlarında yaygınlaşan yüzeysellik sorununa dikkat çeker. Bu bağlamda hikâye; samimiyet, paylaşma, sosyal sorumluluk ve aidiyet gibi kavramlar üzerine atölye çalışmaları, seminerler veya değer odaklı öğrenci projeleri için tartışma konusu olabilir. Özellikle genç bireylerin, sosyal ilişkilerdeki görünürlük ve çıkar odaklı davranış biçimlerine eleştirel yaklaşım geliştirmesi açısından hikâye eğitici ve düşündürücüdür.

Şeker Kutusu, Türk edebiyatında karakter çözümlemeleri, toplumsal yapı eleştirisi ve sembolik nesne kullanımı bakımından akademik çalışmalara kaynaklık edebilir. Kutunun el değiştirdiği her sahne, farklı toplumsal sınıfları ve değer anlayışlarını yansıttığı için sosyolojik okumalara da zemin hazırlar. Karakterlerin kullandığı dil, sosyal konumlarıyla birlikte ele alındığında, dil-toplum ilişkisi çerçevesinde incelenebilir. Hikâye, dizi, kısa film, tiyatro gibi görsel anlatı biçimlerine uyarlanarak daha geniş kitlelere ulaştırılabilir. Özellikle kutunun yolculuğu etrafında örülen döngüsel yapı, görsel anlatılar için zengin bir kurgu zemini sunar. Bu, hem hikâyenin mesajını yaygınlaştırmak hem de edebî mirası yeni kuşaklara taşımak açısından değerlidir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2006). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim* (3. bs., Cilt 2). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim* (8. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cuylan, S. A. (2022). *Rıfat Ilgaz'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / Journal of Social Sciences Institute*, 15, 170–189.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yılmaz, E. (2021). Metinsellik ile Yazınsallık Kavramı ve Hasan Ali Toptaş'ın Bir Dünyanın Akşam Resmi Öyküsünün Metinsellik ile Yazınsallık Bağlamında İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(4), 1371-1392.

Sorumlu Yazar Bilgileri:

Yazar ismi: Ayşe YILMAZ

Bölüm: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Fakülte: Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Üniversite, ülke:International Burch University, Bosna Hersek

Email: ayse.yilmaz@stu.ibu.edu.ba

Lütfen alıntılایınız: Yılmaz, A. & Arslan, M. (2025). Rıfat Ilgaz'ın Şeker Kutusu Öyküsünün Metnin Büyük Ölçekli Yapısı Bakımından (Bağdaşıklık) Değerlendirilmesi. *Journal of Research in Turkic Languages*, 7(2), 75-85. DOI: <https://doi.org/10.34099/jrtl.725>

Alındı: Haziran 10, 2025 ▪ *Kabul:* Ağustos 29, 2025